

NAPOMENE

Uz nenapisanu priču

Po redosledu pojavljivanja Duha

Junak još nenapisane priče je izvesni B koga, dok beži od zajmodavaca koji ne opraštaju dugove, uhodi neki A.

Ulazak Duha

Duh, što ovde znači utvara, pojavljuje se na pozornici, uvodeći na nju nešto od drugog sveta. Ali, za pozornicu priče već možemo reći da je s one strane ovog sveta u kojem živimo, jer nije stvarna ili je, u najboljem slučaju, samo moguće da bude stvarna. Duh se tako pomalja u priči na onim mestima na kojima se začinje podvostručavanje priče kao onostranog prostora. Napomene koje slede jesu osvrta na neka od tih mesta koja su pozivala da im se doda još poneka reč, i tako donekle odgovori Duhu, koji izlazi u naš svet, odigrava svoju ulogu i potom odlazi. *Exit Duh.*

Vrt u Kanaređu

Nisam nikad čuo da postoje ma kakvi tajni vrtovi u Veneciji, a onda mi je jedan od ovdašnjih prevodilaca Franca Kafke – koga poznajem odavno, jer smo izvesno vreme stanovali u istoj zgradi – rekao da ima takvu knjigu u svojoj biblioteci. Doneo ju je upravo iz Venecije. Morao sam da ga izvedem na večeru i još da mu posudim dvadeset evra, koje nikad, slutio sam, ne namerava da vrati, da bi mi knjigu pozajmio na dan, i to je bilo baš u venecijanskoj tradiciji u kojoj se čak i svakodnevna odeća iznajmljivala. Nekad mi je novopečeni iznajmljivač knjige, ipak, izgledao kao predusretljiviji. Tokom jedne noći prešao sam list po list, sve stranice, pomno sam pregledavao celu knjigu, koja me je uverila da tajnih vrtova ima, ali ne i vrta kod crkve Madone od Vrta. Da li je to vrt koji je samo umišljen? Baš kao što je i B, u susretu kod tog vrta, umislio da bez posledica može da prihvati da je neko drugi, i zatim da se doživljava celog tog susreta prometne u deo vrta ili u jedno od njegovih dejstava. Kad sam sutradan nevoljko pružao knjigu zajmodavcu, reko mu za taj utvarni vrt. „Žu-žu-rio si, tako se ne r-r-radi s knjigom, nisi pazio, ili ne umeš ti da tražiš ni-niti čitaš“, odvratio mi je on koga ne zovu bez osnova Muca. „Nar-r-ravno da taj vrt-vr-t postoji, jer i ja sam bio u njemu. Tako je to kad ne znaš nijedan stra-stra-ni jezik.“ Kakav čovek! U šta se pretvorio? Još na večeri opazio sam da, po svim znacima, nije više baš čist. A to o stranom jeziku što je dometnuo, razume se da nije tačno. Možda ne znam, ali umem da se služim. Istina, pokatkad me progoni zla misao da dok čitam nešto na drugom jeziku, sve što pročitam može biti nešto sasvim različito od onoga što je doista napisano. Vidim što ne postoji, slep sam za ono što jeste, i ispravljam priču koju ne umem da prevedem. Ipak, zašto bih verovao kafkijancu i njegovim sujetnim i naduvenim pričama o tome da li nešto postoji ili ne postoji? Ko želi, neka veruje, ali neka razmisli i gde je logika.

Uz susret kod vrta u Kanaređu

Da se u nečijem vidokругu, za vas neočekivano, pojavite kao nešto već viđeno, pa i poznato i blisko, često nije proizvod mašte. Ono što B doživljava ispred vrta kod crkve Madone Baštenske lično mi se poslednji put dogodilo, pre dve godine, dok sam sedeo u kafeu *Rostan*, ukoso preko puta ulaza, na pariskom bulevaru Svetog Mihajla, u Luksemburšku baštu. Prolazeći tik uz sto za kojim sam sedeo, prilično umetnički odeven čovek, s negovanom bradicom, pozdravi me s puno uvažavanja. Pogledao me je u oči u kojima sam jasno čitao da nema greške, da me on apsolutno poznaje. Šta sam drugo mogao da učinim nego da mu otpozdravim, mada nekako nehajno. I ja sam, kao B u Veneciji, pomislio da sam zamenjen s nekim drugim. Ali, dvadesetak ili tridesetak minuta kasnije, još na istom mestu, dok sam se majao sa svojim računarom na kolenima, čuo sam glas, koji se nesumnjivo opet meni obraćao, i podigao pogled. Ovog puta, u društvu mlađe devojke, muškarac u mantilu, i uopšte izrazito drukčije obučen nego prvi, većma građanski, takođe me je pozdravio. Njegov pozdrav delovao mi je kao da se svakodnevno viđamo. Možda smo se upravo prethodnog dana sreli i opširno izrazgovarali, pa je sad, ne zadržavajući se, samo rekao *dobar dan, moj prijatelju*, osmehnuo se i mahnuo mi, shvatajući da sam u nekim svojim mislima i on ne namerava da me ometa u mome unutrašnjem lutanju.

Tada sam se istinski zamislio. Da sam još posedeo na istom mestu, ubeđen sam da bi se pojavila i treća osoba, i četvrta, i svi ti ljudi bi me pozdravili, možda mi se kao stari znanci i pridružili na piću. U tom kraju meni stranog grada mora da postoji neko fizički identičan sa mnom. Ili sam ja identičan sa njim. I taj nije neko poput mene nego je na dobrom glasu i omiljen.¹ Kolika je mogućnost da tako zaista bude, da između dva savremena lika postoji tolika sličnost? Veoma neznatna, ali nipošto nije isključena. Još je manja mogućnost da se takva dva istovetna lika nađu u baš istom kraju. Slučaj bi, pomišljam, mogao da rešim tako što bih, po potrebi, danima i nedeljama neprestano dreždao kod *Rostana*, hvatao konce, dok jednom ne bi došlo do konačnog razrešenja i ja utvrdio u čemu je stvar i ko je taj drugi.

Postoji, međutim, barem još jedna mogućnost, koja je, istina, manje verovatna od manje verovatne, ali ni ona nije za zanemarivanje. Šta ako me oni koji su me pozdravili stvarno poznaju? I ja sam taj drugi, njihov poznanik ili prijatelj, koji živi negde tamo gde živi (uz uslov da nije varalica koja se predstavlja kao ja, što je ipak neverovatno), a da toga u ovom trenutku nisam svestan, već sam uveren da sam ovaj koji svoj život dotrajava u Beogradu (uz uslov da ja nisam varalica koja se predstavlja kao neko ko živi tamo, negde u velikom svetu, što je neverovatno, ali ne baš sasvim). Onda, ukratko, onaj koji će se naposletku morati suočiti sa B, na Ušću Okeana, zapravo neću biti ja nego izvesni Duh u odlasku, i to B dalekovido naslućuje kad, već potkraj, u uličnom elevatoru, uzgred spominje avet.

Kazanova

Leći ćete, sa osećanjem potpune bespomoćnosti i napuštenosti, u postelju od dve uske daske. Budite se još pritešnjeniji, jer pored vas leži mrtav čovek. To je telo nekoga ko

---

¹ Kad ja sedim, recimo, na nekoj beogradskoj terasi, na suncu, niko me ne pozdravlja niti mi prilazi, ili mi se mozak osušio i ne mogu da se setim da se tako nešto skoro desilo, mada je tačno, s druge strane, da i ne sedim na ulici baš često.

je mogao biti mučen. Telo zadavljenog čoveka. Videli ste već tu spravu za davljenje i gledali kako radi. Žrtvu prislanjaju leđima uza zid i sapinju je u gvozdne u obliku stremenice. To gvozdne je steže zasad samo oko polovine vrata. Preko toga, okolo, ide svilena povezača koja vodi do kalema. Pomoćnik polagano okreće kalem sve do poslednjih samrtnih trzaja osuđenika. Jednostavna naprava, a ipak je za nju bila potrebna dosetljivost. Kazanova zna da mu se sve to pokazuje i dešava radi usađivanja još većeg straha. Svuda okolo viđa nasrtljive pacove velike kao zečevi. Čekaju i vrebaju. Kad mu je, prilikom hapšenja, dok su mu oduzimali ispisane papire i knjige, naglašena reč *sud*, za koji je on znao kao *strašan sud*, već se sav oduzeo. U tom stanju paralizovanosti telo mu je imalo samo toliko snage da poslušno izvršava naredbe. Verovatno bi se svako u Kazanovinoj situaciji slično osećao. Tek poneko, sabravši se, uspeva da se iz tog nultog položaja otrgne i skoči dovoljno visoko da na sve to, pa i na sebe, gleda sa strane, i tako oslobođen preduzme sve najbolje što je moguće, čak i nemoguće, za izmicanje udesu klonulog sužnja. Ali, sabranost, kad imate znanja kao utočište, može biti uvežbana.

B nije Kazanova, ali gotovo da obojica pohode ista mesta. Trst, kad je tamo, putujući od Firence, bio Kazanova, kao i Trst kad su tamo živeli Džejs Džojns, Umberto Saba, Italo Zvevo, čiji bronžani kipovi iskrsavaju na trščanskim ulicama, nije Trst u kojem se našao B. Minula je davna slava, iako je ostala izvesna misterija grada. Nema vike u njemu nego kao da se neprestano tiho smrkava. Kazanova je bio u venecijanskom zatvoru. B se, izgleda, toga prisetio tek u Trstu. Nije Trst za njega zatvor nego otvoreno pitanje kako dalje bežati. Kakav god, Trst zaslužuje ljubav, i B ga voli i zbog toga Trst nije više sumoran. Biva dramatičan. B je progonjen i zato u Trstu vidi progonjeni grad. Trst beži, i B nikako da ga nacilja i dospe do mete. Tek u trećem pokušaju stiže u njega koji će onda, u očima onoga koji beži, postati sušta slika bežanja. Zato mu se u Trstu, u zapuštenoj uličici, ispred nekog davnašnjeg pozorišta, javlja letimična pomisao na Kazanovu. Kazanova mu je neophodan, jer velika lekcija o bežanju mora da obuhvati i trenutke kad je bežanje onemogućeno ili gotovo onemogućeno. Onako kako je to sa Trstom, gorostasom koji se koprca, i onako kako B, u kome nema ničeg od divovskog, ponekad oseća da je i s njim lično, da nema kuda. Tako je makar osetio na tren u trščanskoj uličici na koju izlazi knjižarski Prolaz Italo Zvevo.

Đakomo Kazanova, koji će, po sopstvenim rečima, postati znalac najboljih ženskih grudi na svetu, beži iz tamnica Venecijanske republike, zvanih Olovne. To su bile zatvorske ćelije uz Duždevu palatu, na Trgu svetog Marka. Još postoje. Sa glavnim delom upravne Palate, zdanje sa ćelijama, Palata zatvora, povezana je Mostom uzdisaja, kako su taj most nazvali sentimentalni duhovi. Deo sa ćelijama je bio pokriven olovnim pločama, i zimi je pod takvim krovom bilo ledeno, a leti toliko vruće da ste od zagušljivosti jedva mogli da dišete. Ti uslovi su, ipak, bili lakši od onih u ćelijama, zvanim Bunari, u podrumima istog zdanja. Olovne su bile namenjene onima koje je, prvenstveno zbog političkih zločina, osudio surovi Savet deseterice. Kad je Kazanova, potkazan kao zli čarobnjak i „slobodni zidar“, uhapšen i na osnovu antireligijskog delovanja osuđen, uoči svog tridesetog rođendana, 1755, da u tamnici bude pet ili beskrajno mnogo godina, on je petnaest meseci kasnije uspeo da pobegne, kao da je samo čekao, prilagođavajući se, da do Venecije dopre i odjekne zemljotres u Lisabonu, što se i zbilo u jesen, stotina dana posle hapšenja, malo pre nego što će, znači tad već sabran i odlučan, izračunati najbolji dan za bek-

stvo. Povest tog bekstva napisaoće kad bude boravio u Češkoj, i ta povest će iduće godine, 1788, biti objavljena u Pragu, učinivši da Kazanova nikad ne bude zaboravljen.

Kazanova se dvaput rodio u Veneciji. Prvi put, kad je donesen na svet. Drugi put kad je pobegao iz Olovnih. Taj svoj drugi rođendan, pre nego što će ovaj i osvanuti, utvrdio je pomoću posebne šifre, posluživši se delom *Orlando mahniti* Ludovika Ariosta. Nije umeo, kaže, da se za takve stvari koristi *Biblijom* nego se okrenuo Ariostovom „božanskom delu koje je već stotinu puta pročitao i znao ga napamet“, jer je Ariosta smatrao kazivačem sudbine boljim od Vergilija. Bio je on već upućen u takva čaranja, u prste je poznavao kabalu i tajne jezike alhemije. Bio je mističar i zbog toga, uostalom, zatočen; na svom putu usavršavanja upućen u mistička rešenja. Najvažnije, verovao je u njih. Najpre ispisuje svoj zavet, a to je pitanje koje mu leži na srcu. Svaka reč ima brojčanu vrednost. Od brojki proisteklih iz reči njegovog pitanja o bekstvu obrazuje piramidu s vrhom okrenutim nadole. Od svakog para brojki oduzima 9, i najzad dobija šifru koja ukazuje na prvi stih sedme strofe devetog pevanja u *Orlandu mahnitom*. Našao je, kaže, stih svoje sudbine, koji je sadržavao precizan odgovor. Ko ne veruje, neka ne mari, ali taj stih glasi *Fra il fin d'ottobre, a il capo di novembre*. Tada se, godinu dana pošto je lisabonski zemljotres uzdrmao i Veneciju i mletačku Palatu zatvora, i odigralo Kazanovino bekstvo. Begunac se verno držao pesničkog putokaza: *Između kraja oktobra i početka novembra*. Tih dana su upravitelji Duždeve palate i tamnica redovno napuštali grad i odlazili na kopno, a tada je stražareva pažnja popuštala. Kazanova se dogovorio sa kaluđerom, koji je bio u ćeliji iznad njegove, da udruže snage u zajedničkom bekstvu. Kaluđer je provalio pod u svojoj ćeliji i Kazanova se kroz taj otvor popeo, a onda je Kazanova provalio strop u kaluđerovoj ćeliji koja je bila ispod samog olovnog krova. Niske ćelije, u kojima se niste mogli uspraviti, bile su obložene tvrdim hrastovim daskama. Izišli su na krov i preko natkrovlja Mosta uzdisaja prešli na krov glavnog dela Duždeve palate. Bilo je to u noći punog meseca, između 31. oktobra i 1. novembra. Verovatno pomoću klinova kojima su bile zakovane daske u ćelijama sišli su, pod mesečinom, petnaestak metara niz zdanje i kroz prozor ušli u zaključanu duždevu kancelariju. Tu su sačekali da čuvar izjutra odbravi odaju, protrčali pored zabezegnog čoveka, valjda uverenog da je Kazanova neki velikaš u pratnji svog ispovednika, izišli na trg i odatle gondolom, po kanalu koji se izvijao kao zmajeva šija, otplovili za Mestre. Možda je tog jutra, pre nego što će u gondoli napustiti Veneciju, Kazanova predahnulo i spokojno popio kafu na Trgu Svetog Marka. Pričalo se o tome. Da, B nije Kazanova. Ni Inkvizicija koja ih juri, odašiljući za njima svoje žbire, nije više ista. A ipak, kad je B pomislio na Kazanovu, nije to bila zaludna pomisao. Bežanje je večita umetnost i da se naučiti; njene pouke se poput tajnog znanja prenose s kolena na koleno.

Golub

Goluba koji će hodati po pustim odajama železničke stanice u Trstu, i kojeg će B tamo najpre videti, videti kao neko čudo i poplašiti se tog čuda, zatekao sam na istom mestu na kojem ga je i B uočio, i fotografisao sam ga, pa tu fotografiju, sa još ponekom, smatrajući da su prilično dobar zapis tršćanske misterije, poslao preko Okeana. Kad ih je video, Stefan mi je poručio sledeće:

„Slike su sjajne, ali drži horizont da bude ravan i da onaj ko gleda ne oseća kao da klizi ustranu. Ili si se ti možda zaista, dok si fotografisao, sapleo, okliznuo, i horizont se tebi i nama iskrivio. Zato je *Photoshop* sjajan: uvek možeš naknadno da popraviš stvari. Instaliraj ga u računaru.

[...]

Golub izgleda kao tipičan prolaznik. Nadmeno se šetka kroz hodnik, možda ide u svoju kancelariju ili na predavanje.“

Stefan je student i često je na fakultetu u Torontu ili u tamošnjoj biblioteci, i ja shvatam da on aludira na neke prizore kojima je sam neposredan svedok.

„Koliko je takvih prolaznika“, nastavlja da piše Stefan, „prošlo kroz našu kuhinju! Možda je taj fotografisani onaj isti koji je stalno dolazio kod nas, a sad te prati čak u Trst, ali se gradi kao da te ne prati da ga ti ne bi primetio. Ipak, ti si ga opazio, možda zato što si znao da te prati, i hteo si da uhvatiš taj momenat i preneseš nam ga kao upozorenje: ako tog prolaznika i mi vidimo negde, da znamo šta smeru taj prolaznik.“

Stefan naslućuje da bi taj golub zaista mogao biti golub koji nas je često, preko terase, posećivao na viračarskom Zlatnom bregu. Nije imao nikakvu alku na nozi što bi ukazivalo da vodi poreklo iz nekog plemenitog gnezda. Zvao sam ga Džomba Gromovnik, jer je umeo da leti i usred oluje. Inače, jednom sam ga odneo u Rašku odakle je on doleteo do Beograda za ciglo osam časova. Videlo se po njemu, onako drčnom i džombastom, na svoj način usukanom, ali i kočopernom, a takav je i na fotografiji, da je u stanju neprekidno da leti po deset, možda čak i petnaest časova.

B nije video moju fotografiju. Nije mu to ni bilo nužno, jer je video sam događaj sa golubom i znao je da čudnovata pojava goluba kojeg je i on poznavao iz neke svoje kuhinje može biti znak, da golubova vernost, izdajnička (?), može da znači i neko zlo od kojeg B neprestano beži, a ovo ga u svetu odasvud pritiska. Takođe, nije siguran da se stvari, kad se jednom okliznete, mogu naknadno ispraviti, pa čak ni uz pomoć računara. Pošto B, kako izgleda, nikad više neće videti svog goluba u Beogradu, barem ja mogu da kažem da ga ponovo viđam u svojoj kuhinji, u hodniku, pa se noću zavlaci i ispod moga kreveta. Iz začuđenih očiju mu se može pročitati da nikad ni reč neće reći o svojim podvizima i pustolovinama širom sveta. Mogu jedino da ih zamišljam, ma koliko one nesumnjivo bile nezamislive. Na njegov krečni izmet nailazim posvuda po parketu i ćoškovima. Kuda god da idem, on me ne napušta, taj golub. Prati me ili kao čuvar ili kao uhoda, jer tako mora pošto mu je i srce golubije.

Alhemijska peć sa spojenim sudovima

U jednoj od Galilejevih biografija navodi se da je Galileo, u nameri da opovrgne Aristotelovu teoriju o zemljinoj težini po kojoj svaki element sveta ima prirodnu tendenciju da se vraća na svoje sopstveno mesto u univerzumu, izvršio eksperiment posluživši se nagnutim zvonikom u Pizi. Popeo se na Zvonik, tvrdeći da predmeti padaju različitom brzinom, zavisnom od njihove mase. S vrha Zvonika pustio je dva predmeta različite mase. A dole su svedoci čekali da vide koji će pre pasti na tle. Ta priča o Galileju je izmišljena.

Galileo je svoj eksperiment izvršio samo u glavi. Zamislite, rekao bi nam on, da imate dva predmeta, lakši i teži, povezane konopcem. Pustite ih da padnu s vrha kule. Ako pret-

postavite da će teži padati brže, naime lakši sporije, konopac će ubrzo morati da se zategne u srazmeri s tim koliko lakši kasni za težim. Pošto su predmeti, ipak, povezani i čine jedan sistem, koji je teži od težeg predmeta, onda bi ceo sistem morao da pada brže od težeg predmeta kao samog, a to nije moguće. Iz te protivrečnosti zaključujemo da je naša pretpostavka netačna.

Džim Lard, koga B upoznaje kad sleću u Pizu i s njim se zapija iste večeri u Pizi, po mnogo čemu podseća na Džejsa Balarda, pisca naučne fantastike, a koji će kao dete provesti izvesno vreme u japanskom logoru. Balard čak ima i priču o krivom tornju u Pizi. Ne moramo da pretpostavimo da su Džim, teži, i B, lakši, vezani i bačeni s vrha Tornja, pa ko od njih dvojice pre padne, ali zašto da ne zamislimo mogućnost, kao Galileo u slučaju svog fizičkog sistema, da su Škot i Srbin povezani u metafizičkom ili, tačnije, oniričkom smislu. Oni su jedan sistem spojenih sudova, u kojima halucinacije iz jednog prelaze u drugi, i obrnuto. Osim dve mogućnosti koje B vidi, pokušavajući sebi da razjasni zagonetku o podudaranju istinitih ili lažnih snova, s jedne, i stvarnosti, s druge strane, postoji i ova treća: Džim Lard je, neslano se šaleći, izmislio svoj san o padu krivog tornja, u šta je upletena i nevolja izvesnog nemačkog pisca koji živi u Trstu, a o svemu tome je istovremeno snevao B. Da je i na tu mogućnost pomislio, B ne bi imao potrebe da se zabrine niti da ga hvata jeza. Kad kasnije bude video naslikanu alhemijsku peć, ta će mu mogućnost ble-snuti, ali on će je ponovo prevideti. S obzirom na to da je u pitanju bilo golo žensko telo, kako je on video oblik peći u kojoj se odigrava preobražaj duše ili elemenata, previd je razumljiv. Na kraju, kao i sa Galilejom na Zvoniku u Pizi, sve može biti izmišljena priča. Za Džima Larda, na primer, svaki dan je prvoaprilski.

Otimanje od zaborava

Madrid, „uklet“? Iako nas *skriveni poverilac* (izvesni vampirski A, nemoćan bez tuđe krvi kao što je svako od nas nemoćan ako sebe ponekad ne zamisli da je neko drugi), koji žudi da ga uzmemo zdravo za gotovo, uverava da je B zaboravio na svoj slučaj sa tobožnjom ili odistinskom krađom u muzeju Prado, u Madridu, kao i na ljubomoru koja mu je uskratila ljubav podno Besne kobile, očigledno da ovome cela ta priča još klujuca po mozgu. I to se kljucanje čuje, slabije ili jače. Zaborav čuva ožiljke onoga što nas je nekad bolelo. Ničeg se nećemo setiti, ali ožiljci su tu i govore umesto nas. B stoga za sebe mora Madrid da vidi i kao srećan i kao uklet.

Pisani gradovi

U pisanim gradovima sve je kao u stvarnim gradovima. I u pisanim postoje trgovi, ulice i ljudi. Ali, u pisanim ima više slepih ulica, više fantoma nego živih prolaznika, a na trgovima češće je onih koji ne znaju na koju stranu da se zapute u strahu da će koraknuti preko gradske granice i odlutati Nikuda. B koji putuje iz grada u grad sve manje zna da li je grad u koji dolazi napisan ili stvaran. Zato se preslišava gde je bio, broji morske obale, traži znakove koji bi mogli da ga uvere da je u stvarnom gradu. I kako to radi? Pokušava da utvrdi da li se tačke grada poklapaju sa tačkama u gradskim vodičima. Ti vodiči su opet, međutim, samo pisani gradovi, i to pisani uz uslov da mašta nema pristupa. Ali, kakvi bi to stvarni gradovi bili bez mašte?

Za Vodič putem Zveri, Zmije i čeljusti Pakla

Mogu i ja ponekad da budem pristrasan i malo da zaboravim da nipošto ne smem da se mešam u život drugih. B bi, eto, za mene morao biti neprikosnoven. On živi i čini svoje, a ja bi, posle svega, trebalo samo da čitam o njemu. Ali, kad je usnuo usred čitanja retke knjige, i zatim ta knjiga još nestala iz njegovog vidokruga, priznajem da sam bio pogođen u živac. Kako to da B zaspi u sobi i u krevetu, koji su od najgore vrste, i koje on jedva podnosi, pa bi ponekad radije celu noć sanjivo da luta ulicama nego da ga zadah pokvarenih jaja guši na tom hotelskom poluspratu! U pitanju je bilo to što je počeo da čita o Fernandu Pesoi kao alhemičaru, nije stigao da se zagleda ni u prvi fotodokument na desnoj stranici, a otuda ni ja to baš nisam mogao, i tako smo propustili nešto što je obećavalo, nego je on poput klade propao u prljavu posteljinu i slične, nehigijenske snove (ne sećam se više ni koje), ostavljajući jednog od poslednjih alhemičara Lisabona na cedilu, kao i sve nas koji već ponešto znamo o tom Pesoi, pa nas je, razumljivo, moglo kopkati da saznamo više o tajnim znanjima i tajanstvenim stranama u životu pesnika. B, verujem, nikad nije čitao *Knjigu nespokoja*, zbirku pesama, jednu od nekoliko najvećih u čitavom veku, a koju je napisao, nisam siguran već pod kojim imenom, upravo Pesoa. U stvari, Pesoa se nije služio drugim imenima, za šta se kaže *heteronimi*, nego je istinski bio više osoba. Rikardo Rejš, Alvaro de Kampuš, Bernardo Suareš, Alberto Kaeiro, i mnogi drugi. Svi oni su bili Pesoa i Pesoa je bio oni, lično otelovljavajući desetine aspekata jednog pesnika. I svaki od tih aspekata je pisao i imao svoje delo. Svih tih 79 *peessoas* udomio je u sebi neko čije je ime *Fernando Pessoa*, a i to je ime bilo samo jedan od heteronima. Čisto masovno ludilo kao rođeno za neku platformu s funkcijom lifta na kojem bi pisalo da je namenjeno samo za podizanje i spuštanje 79 osoba? Nisu to dvojnici nego likovi za sebe. A Pesoa nije bio lud. Bio je jedino usamljen, melanholičan, ćutljiv, gotovo nesnalažljiv u životu i do čijeg kraja, kad se posle devet godina provedenih u Južnoj Africi kao dete, proboravio je u Lisabonu i okolini, nikuda ne putujući. Bio je, ukratko, u isti mah najromantičniji i najpostmoderniji pesnik u svome razdoblju. O njegovom intimnom životu se malo zna. Možda je umro čedan. Nije bio bez prijatelja, ali spavao je, jeo i stanovao sam. Samcit.

B sve to nije mogao znati i usnuo je usred rečenice koja saopštava da je Pesoa bio zainteresovan za okultna znanja. Ni meni to nije bilo poznato. I trenutak kasnije, suspregao sam se i prestao da se srdim. B je otišao svojim putem snova, ali nisu izgubljene sve šanse da sami saznamo ponešto o Pesoinom alhemijskom putu. O tome moraju postojati i drugi izvori. Nije Pesoa u istoriji makar ko. Ne mari ni što su *Luzitanski alhemičari* iščezli. Kako su došli tako su prošli. Knjigu je B nezasluženo stekao u šahovskom klubu. U tom trenutku je Duh takođe provirio na pozornicu. Iznad vitrine, u kojoj se knjiga nalazila, visila je uramljena fotografija s nazivom *Zver i Pesnik*. U prvoj prilici, pošto sam i sam bio u Lisabonu, svratio sam do kluba. Na fotografiji su, u prvom planu, dvojica igrala šah. Stojali su tu, iza njih, i neki ženski likovi. A onda, bio je tu čitav niz stolova za kojima je igran šah. Na ulici, u nekom kafeu, ili u šahovskom klubu? Kako god bilo, važna su prva dvojica. Desni je bio Fernando Pesoa, takoreći isti kakvog znamo s drugih fotografija, ozbiljnog i mirnog lica, uvek glatko izbrijanog, sa brčićima, šeširom, cvikerima, u mantilu. On je bio i analitički duh, koji je raspolagao mnogim znanjima, od filozofije do etnologije i lingvistike. Izgleda-

lo je logično da igra šah. A levi, Zver? Videlo se da je to krupniji muškarac, proćelav. Pušio je cigaru. Delovao je nadmoćno. Udebljala Zver. *A Beast 666*.

Za života, Pessoa nije ni bio poznat u svetu. Objavio je knjigu pesama *Poruka*, i to je valjda bilo sve. Zato su, posle njegove smrti, u velikom kovčegu ostale hiljade ispisanih papira, s gotovim pesmama, nacrtima, pismima, svakojakim odlomcima. Preobilna rukopisna ostavština. Mora da je drukčije bilo sa Zveri, ako je Zver zaista Zver. Pretpostavka je bila na mestu. U kući u kojoj je poslednjih godina svog života stanovao Pessoa, u Ulici Koelja da Roče, danas pesnikovom Muzeju, već posle nekoliko minuta izlistavanja tamo prodavanih publikacija, bez greške se može ustanoviti da je u pitanju Alister Krauli, zvani Zver 666, glasoviti mag, osnivač mnogih tajnih satanističkih redova (među kojima su najpoznatije *Zlatna zora* i *Red istočnih templara*), rođeni okultista. Nagađa se i da je bio engleski špijun. Bio je i slikar, astrolog, jogin, planinar. Bavio se Krauli i književnošću (pisao je drame i pesme), ali pre svega je bio samozvani mističar, s neuporedivim darom za sopstvenu promociju. U popularnoj štampi je nazvan „najporočniji čovek na svetu“, jer je bio požudni biseksualni hedonista i eksperimentisao sa svim drogama. Sve do svoje smrti, u Istočnom Saseksu, u Engleskoj, 1947, u svojoj sedamdeset drugoj, taj veliki majstor misterijskih rituala i sekti nije odustajao od želje da postane šahovski šampion. Od mladosti je svakodnevno najmanje po dva časa igrao šah. Razumljivo je onda da ga na fotografiji vidimo da igra šah. Ali, otkuda povučeni Pessoa s takvom svetskom i šahovskom zveri?

Pessoa je pisao Krauliju. U kupljenim Kraulijevim *Ispovestima* video je autorovu astrološku kartu, a budući da je i sam bio odlično upućen u astrologiju, opazio je greške, pa je seo i početkom decembra 1929. godine pisao Zveri, ispravljajući mu omaške u tom horoskopu. Kraulija je taj Pessoa zainteresovao i otpisao mu je, najavljujući da će doći lično u Lisabon. Tako je započela njihova prepiska i neočekivano druženje. I sreli su se, sledeće godine, u Lisabonu. Šahovska fotografija je upravo iz te godine. Tvrdi se da je snimljena ili u gostionici *Martinjo da Arkada* ili u kafeu *Brazileiro*, za čijim bronzanim stolom je, u društvu bronzanog Pesoe, na bronzanoj stolici trenutak posedeo i B.

Bez ikakve sumnje, ne samo kad je reč o astrologiji, Pessoa je bio upućen u okultizam, i to od svake vrste. Sam će to reći u autobiografskom zapisu. Bio je i član jedne od slobodnozidarskih loža. Mnogi odlomci iz njegove rukopisne ostavštine posvedočavaju da je bio potanko iniciran u ezoterička znanja. Kao alhemičar, bio je, između ostalog, pod uticajem vizija irskog pesnika Vilijama Batlera Jejtisa. Pisao je Pessoa, osim o alhemiji i astrologiji, i o magiji, kabali, masonskom simbolizmu, tarotu, ružokrstovcima, novotemplarizmu. Zatim, tu je i jedan njegov ogled o inicijaciji (pisan više na engleskom nego portugalskom), pa esej *Put Zmije* (više na portugalskom nego engleskom), i to sve ukazuje na to da je pesnik radio na većem i celovitijem ezoteričkom delu. Fascinantan pesnik, i još mi je žao, ali sad više onako setno, oprastajući, što je B zapao u san, koji mi izgleda da bi u mom slučaju bio košmaran, jer bih, da sam ja bio taj koji je prestao da čita poglavlje o pesniku alhemičaru na njegovom putu rajske Zmije, i u snu žalio zbog toga.

Krauli je voleo putovanja i nije slagao. Taj autor dvotomne *Magike u teoriji i praksi* došao je u Lisabon; Fernando Pessoa ga je sačekao. Bio je Krauli prezadužen i mnoge žene su ga jurile. Za njegovu magiju novac mu je uvek bio potreban, a žene su fanatično ludovale za njim, pa je logično što je Krauli uhvatio prvu priliku da se izmakne od jata poverilaca i

devojaka. U Lisabon je, ipak u pratnji jedne od svojih mladih sledbenica, lepe Hani Larise Jeger, dospeo meseca septembra. Pessoa je, u međuvremenu, već na portugalski preveo Kraulijevu *Himnu Panu*. Da li su igrali šah i tad bili fotografisani? Ponovo sam se usredsredio na fotografiju. Kraulijev šahovski partner doista veoma liči na Pesou. Sama fotografija je nađena u sakupljenom Kraulijevom arhivu koji se nalazi u londonskom Varburg Institutu. Uzeo sam lupu i detalj po detalj poredio lik, iz levog profila, na toj fotografiji i druge fotografije iz iste godine na kojima je nesumnjivo Pessoa. Zanimario sam odeću, jer takva je bila u modi. Sličnu je nosio i Italo Zvevo u Trstu, kao i Pessoa u Lisabonu. Nos? Prolazi. Brčići, da. Ali, uho se nije podudaralo. Školjke nisu bile jednake. Zatim, zašto palica liku na šahovskoj fotografiji visi o desnoj ruci, kao da je reč o levorukoj osobi? Pessoa bi, sedeći, palicu okačio prirodno na levu podlakticu. Ako to ipak nije Pessoa, mada jedva da ima koga ko bi rekao da nije (eno fotografije i u klubu *Svete Tereze*), onda je neko ko je takoreći njegov dvojnjak. Prelazim na ambijent. Bio sam na oba mesta za koja se pretpostavlja da su bila mesta Kraulijevog i pesnikovog šahovskog dvoboja. Bio je na njima i B. *Martinjo da Arkada* može biti, a ne mora biti. Da li se na tim mestima uopšte igrao šah? Ali, nije poznato da je Pessoa, mada se šah evocira u jednoj od njegovih pesama, ikad istinski igrao šah. Zašto bi Zver igrala s takvim pacerom? Gde je Krauli igrao šah u Londonu? Tražim po njegovim autobiografskim *Ispovestima* i utvrđujem da su u Londonu bile *Gambit Chess Rooms*, a po slici tog mesta u nekoj britanskoj istoriji šaha odmah biva vidljivo da je ambijent na problematičnoj fotografiji, na kojoj zbunjuje i prisustvo nepoznate žene tik uz Pesoino rame, više nego sličan tim *Gambitnim šahovskim odajama*. Fotografija nikako nije falsifikat. Na njoj je Zver Krauli, ali ne i Pessoa. Donekle mi je krivo zbog toga, ali tako mislim, a ne znam šta bi neko drugi rekao. Kasnije sam otkrio da slično mišljenje deli i od mene znatno upućeniji Marko Pazi, italijanski doktor za Kraulija, koji smatra da lik koji zamenjujemo sa Pesoinim pripada nekom minoranom engleskom članu jedne od Kraulijevih tajnih organizacija. Svejedno, čak i ako nisu zajedno za šahovskom tablom, Krauli i Pessoa su bili zajedno u Lisabonu. I onda je Krauli, samonazvan Zver 666 i Antihrist, odlučio da izvrši samoubistvo. Progonjen od strane onolikih žena (među kojima je i njegova supruga Marija de Miramar) i poverilaca, jer je bankrot, pretpostavljam da mu nije mnogo izbora ostalo šta bi učinio. Zato mi se B dopada: njemu samoubistvo ne pada na pamet, i zašto bi, kad je već u ustima Okeana.

Zver je došao u Lisabon možda i zbog svog isplaniranog samoubistva. Tražio je da mu Pessoa u tom konačnom poduhvatu pomogne. Svi aspekti odnosa (koji će potrajati oko dve godine) između Kraulija i Pesoe nisu poznati, ne verujem ni da je taj odnos, tokom kojeg su razmenili po dvadesetak pisama, bio baš nešto tesan, ali pesnik nije mogao da odbije zahtev Zveri. Ukazao mu je i na najbolje mesto za čin. *Boca do Inferno*, Usta Pakla, nedaleko od Lisabona, kod Kaškaiša, gde se stenje okomito nadvija nad Okean, a u stenju s okeanskog mora, koje se silno peni i moćnim talasima razbija obalu, zjapi oveći otvor, ulaz u podmorsku špilju. Pogled na dramatična Usta Pakla otkriva divlji, zaista infernalni prizor, i ja bih ga dugo i spokojno mogao gledati. Tu je okeanski bezdan nestrpljivo čekao da u njega skoči Zver i da telo ovoga policija na uviđaju nikad ne nađe. Pesnik je samoubici čak pomogao da sastavi oproštajnu poruku, upućenu gospođici Jeger, devetnaestogodišnjoj nemačkoj umetnici, ali namenjenu i medijima. Simbolično zakazano za dan jese-

nje ravnodnevice, 23. septembar u 18 časova i 36 minuta, u trenutku zalaska sunca, kad tama nadvladava svetlost, samoubistvo Zveri, njen povratak u vrući i vlažni Pakao, ipak nije svakodnevni događaj. Poruku je, na listu papira sa zaglavljem hotela *Evropa*, Krauli potpisao imenom kineskog mudraca Tu Li Jua iz 3321. godine pre Hrista, jer je sebe smatrao njegovom reinkarnacijom, i glasila je: „Ne mogu da živim bez tebe. Druga *Boca do Inferno* će me primiti – a ona neće biti tako vrela kao tvoja. Hisos! [Poslednja reč bi mogla biti grčka, kao neki bratski pozdrav onoj čija su usta pakla najtoplija?]“

Pesoa je, ukratko, postao dragoceni saučesnik u Kraulijevom samoubistvu. U jednoj od pesama s naslovom „Autopsihografija“, Pesoa piše:

Pesnik je krivotvoritelj

Koji tako dobro radi posao

Da krivotvori čak i bol

Bol koju istinski oseća.

Kasnije, posle Kraulijevog samoubistva, Pesoa je napisao jednom od prijatelja da je Krauli, posle samoubistva, odlučio da život nastavi u Nemačkoj.

Dok je Krauli putovao u Berlin, gde će dvadesetak dana kasnije, pošto je počinio samoubistvo skočivši u Usta Pakla, otvoriti izložbu svojih slika, graničari su se krstili u kojoj meri je taj putnik pljunuti svetski mag Alister Krauli. Verovali su da je Krauli samo dvojnik Kraulija.

U rukopisnoj ostavštini Fernanda Pesoe nađen je, u mašinopisu, u onom velikom kovčegu, i jedan vodič za strance u Lisabonu, sastavljen na engleskom jeziku. Napisan je još 1925. Prvi put je objavljen tek sedamdesetak godina docnije. Moj poznanik iz školskih dana, koji poglavito živi u Kopenhagenu, inače prevodilac neke kineske zen-rasprave o duhu i, po svemu sudeći, barem tako on kaže, potomak modelâ za jednu od Sezanovih opscenih slika (*Popodne u Napulju*), pričao mi je da je taj turistički vodič, mada u francuskom prevodu, zapravo veruje da je to bio francuski prevod, kupio i čitao u Parizu. Po njegovom uverljivom opisu sadržaja, pošto me je stvar zanimala i toliko sam ga zapitki-vao, ta knjiga mi liči na onaj vodič koji će B naći na kamenoj klupi u lisabonskom parku kod bazilike *Estrela*. Uzgred, ono što će B zabeležiti u tom Vodiču, sedeći uz bronzanog Pesou, ispred kafea Braziliera, nalikuje mi na jedan od pesnikovih zapisa. Pesnika je uhvatila nesanica, i te noći odlučio je, da ne bi bio u Lisabonu, da ode u Sintru, udaljenu tridesetak kilometara. Odlazi tamo da prespava. Dok se noću vozi pustim drumom, obuzima ga nemir, javlja mu se neki strah od vožnje. B je obuzet sličnim nemirom, shvatajući da je tamo gde se nalazi samo zato da ne bi bio u Beogradu.

Zizi rikiki

Bez ikakve sumnje Isa al-Tarabi je bio upućen u stvaranje glasina. Pitanje je da li se to znanje može nazivati alhemija, ali njegove priče, otpre nekoliko stotina godina, o krađi pola, o čemu se govori u *Luzitanskim alhemičarima*, prethode izvesnom psihotičnom dešavanju koje je počelo pre desetak ili više godina u Africi. Mora biti i da Al-Tarabijeve priče imaju veze s nekim drevnim narodnim verovanjima i običajima, ili kulturnim obredima, duboko usađenim u nas, pa je uvek samo pitanje trenutka i mesta kad će se nenadano ispoljiti. To se, izgleda, dogodilo u nekoliko zemalja Zapadne Afrike, u Gabonu i Beninu, od

Konga do Obale Slonovače, preko Kameruna i Gane, možda i u svih dvadesetak zemalja ispod Sahare. Tamo su se pojavili glasovi o krađi pola, donekle različitoj od krađe koju je tobože izmišljao Al-Tarabi. On je govorio o tome kako muškarci da pokradu žene, i obrnuto, dok je u Africi danas reč o krađi koju samo muškarac vrši, a i navodna žrtva je takođe muškarac, poželjno da bude mlađi i otuda potentniji.

Kako odoleti pričama da su se pojavili kradljivci pola, kojima je dovoljno da se rukuju s vama i odjednom nema vašeg uda? Oni su tako spretni da krađu mogu izvesti i bez rukovanja. Po rečima mladića kome je nestao ud, on se sreo sa muškarcem, oženjenim, ocem sedmero dece, čestitim lučkim radnikom, koji ga je samo okrznuo i mladiću je, pošto mu celo telo obuzela drhtavica, pol odjednom nestao. Mladić je kriknuo, na šta se odmah okupila gomila koja je uhvatila „kradljivca“, izudarala ga motkama i živog spalila. U drugom slučaju, „kradljivac“, po zanimanju električar, optužen da je pokrao muškost od nekog mlinarskog šegrta, uspeo je da se izbavi gotovo nadljudskom snagom. Dobivši čekićem po glavi, kamenovan, poliven benzinom koji nije odmah mogao biti upaljen zbog krvi koja ga je oblivala, on se otrgao i utrčao u kuću svojih rođaka, i tako se spasao. Ali, desetina drugih nije. Ukratko, bili su linčovani, bez ikakvog suđenja. Svi su navodno ukrali tuđe penise. Za takve krađe, u Gabonu zvane *zizi rikiki*, optuživani su i muškarci iz vrha vlasti. U Južnoj Africi, poglavica iz Zulu naroda, oženjen (tri žene, četvrta mu se ubila, a od pete se razveo), priznao je svoje mnoge vanbračne avanture iz kojih mu je proisteklo već dvadeseto dete. Priznao je ponosno i da je silovao jednu seropozitivnu devojku. Kad je upozoren da može dobiti sidu, izjavio je da se posle akta dobro istuširao! Otada se sumnja, jer običan svet nije baš zatucan, da je i on kradljivac, koji se za silovanje poslužio tuđim, ukradenim udom. Niko ga, ipak, ne dira niti sme da mu presudi, jer je on nedodirljiv. Štaviše, predsednik je države. Sve to arapski alhemičar nije mogao znati, ali njegove priče su, pretpostavljam, po svemu sudeći, bolje znale od njega. Kako god bilo, ulični incidenti s navedenom vrstom krađe u spomenutim afričkim zemljama i dalje se smatraju stvarnim, i mnogi „kradljivci genitalija“ završavaju mrtvi.

Srpski vampir

Podozrevajući u istinitost pročitano o Gušmauovom balonu, utoliko više što mi je knjiga o luzitanskim alhemičarima bila i ostala nedostupna, uspeo sam da dođem do skeniranog kompleta *Bečkog dijarijuma* (lista od kojeg će nastati sadašnje *Bečke novine*) i ustanovio da je u njemu, 1709, tokom meseca maja, zaista publikovan napis o balonu i njegovom uzletu, pa nastavljajući da listam dalje, u godištu za 1725, naleteo na specijalan izveštaj austrijskog činovnika, carskog provizora, sa sedištem u tadašnjoj Srbiji, nazvanoj Mađarska, u mestu Gradiška. Pošto se spominjalo selo *Kisolova*, nije bilo teško pogoditi da je u pitanju Veliko Gradište i Kisiljevo, u današnjem braničevskom kraju. Austrijski zvaničnik je pozvan da, 1725, u Kisiljevu reši problem nenadanog serijskog umiranja tamošnjih seljana. Bilo je već devet uzastopce pomrlih u sumnjivim okolnostima. Za njihovu smrt optužen je vampir po imenu *Peter Plogojowiz*. U Austrijančevom prisustvu otvoren je, mada okupljeni seljani nisu bili baš skloni tome, grob tog *Petera*, i viđeno je da leš preminulog uopšte nije u stanju raspadanja, što bi bilo prirodno, nego mu je lice čak rumeno. Probili su mu grudi kolcem, pravo kroz srce, i iz pokojnika je šiknula silna krv. Na lešu su

bile i izvesne rane i neki drugi znaci, strašni, koje Austrijanac, priznaje u izveštaju, nije bio kadar da opiše zbog njihove, piše, seksualne prirode i strahotnog izgleda. Pošto sam se već dosetio srpskih naziva mesta, odmah sam pokušao da posrbim i ime navodnog vampira. Zaključio sam da to mora biti Petar Blagojević. Pozvao sam poznanika, etnologa, iz Požarevca i raspitao se kod njega zna li nešto o slučaju vampira Petra Blagojevića. Ispostavilo se da zna. Čak i više. Godinama već radi na rečniku srpske vampirologije. Znao je i za Ružu Vlajnu, vampiricu iz istog sela i, verovatno, iz istog vremena. Vlajna? Nije li to Vlajnja, Vlahinja? Složili smo se da je u pitanju Vlahinja, koja je postala narodski rečeno Vlajna. Vlahinje su se u istočnoj Srbiji često bavile vradžbinama, veštičarenjem, padale u trans i slično, ili im je to pripisivano. Potom mi poznanik reče da je našao dokument u gradištanskoj crkvi iz kojeg proizlazi da je Petar Blagojević umro relativno mlad, u svojim četrdesetim godinama, te da je bio davno otišao iz sela kod dalekih rođaka, nekuda put Hercegovine i mora, a vratio se tek 1724. Pop koji ga je ispovedio pred smrt navodi da Petar nije grešio, osim što je bio mahnit, jer je stalno pričao da ume da leti i da je već leteo. Možda je leteo u Nizozemlju, sa čim pop nije bio načisto, jer za Nizozemlje nikad nije čuo, ali Petar je tu zemlju spominjao, i tako je ona u crkvenom zapisu i ostala. To je i podstaklo ljude, kasnije, da o njemu govore da se povampirio. Austrijski izveštaj iz *Bečkog dijarijuma* bio je preveden na desetinu drugih jezika i preštampan i komentarisani u mnogim knjigama i naučnim studijama. Petar Blagojević se tako proslavio u svetu kao prvi srpski vampir.

Odjednom mi je postalo jasno. Kome ne bi? Sve se uklapalo. Petar je bio u Holandiji. Mora da je bio i u Dubrovniku, kuda se spustio iz Hercegovine, a odatle je otplovio tamo gde će se skoro dve stotine godina kasnije naći i B, kao unekoliko drugi srpski vampir, pri čemu ovaj nije žedan krvi nego mu se u krv uliva Okean, i koji se nikad neće toliko proslaviti koliko je to palo u deo Petru Blagojeviću (portugalski napisano, *Plhajevicio*) i svetom raširiti mit o Srbiji kao zemlji vampira. Blagojevića je, ukratko, unajmio brazilsko-portugalski izumitelj da budući vampir Pedre rizikuje život leteći u njegovom balonu. U podacima o Gušmauu govori se da je ovaj posle sjajnog uspeha sa balonom otputovao i izvesno vreme boravio u Holandiji. A zašto je aeronautički alhemičar uzeo baš Petra za svog balonskog ložača i pilota, osim što je bilo zgodno da to bude stranac, jer ako nešto krene na zlo, zna se ko će biti krivac? Jedini odgovor – budući da o tome ne raspolazem nikakvim izvorima, kojih možda i nema, a ima li ih, meni su nepristupačni – koji mogu da ponudim, premda je veoma tanak, neubedljiv, jeste da je izumitelju Petrovo ime ukazivalo na kamen mudrosti (portugalski, *pedra filosofal*) i blago koje je u sebi taj kamen skrivao, obezbeđujući njegovom nosiocu kad poleti besmrtnost, koja se, nažalost, loše završila, s globovim ili nekim drugim kolcem zabijenim posred grudi, i to popraćeno lomačom, sve na oči predstavnika ondašnjih vlasti u letačevom rodnom kraju.

Zemljotres

Sa epicentrom u Atlantskom okeanu, zemljotres koji je, praćen ogromnim talasom i požarima, pogodio Lisabon, bio je jedan od najrazornijih u istoriji. Tog dana, 1755. godine, 1. novembra izjutra, kad je svetkovan katolički praznik Svih svetih, stradalo je između 10 hiljada i 100 hiljada ljudi. Grad je bio bezmalo ceo uništen. Evropa je bila zgranuta, i njena misao nije prošla bez potresa izazvanog tim zemljotresom. Ovaj svet je prestao da

bude najbolji od svih mogućnih svetova. Tek otada su zemljotresi počeli istinski da se proučavaju.

Udar je trajao između tri i po i šest minuta. U tlu su se, u središtu grada, rastvorile pukotine široke pet metara. Oni koji su preživeli taj udar, obrušavanje svih zdanja i požare koji su planuli, pojurili su na lučke dokove gde je prostor bio otvoren, verujući da su se izbavili. Posmatrali su kako se more povlači, otkrivajući dno na kojem su se vekovima zgrtali izgubljeni tovari i potonuli brodovi. Ali, četrdesetak minuta kasnije, naleteo je ogroman talas, odgurnuo reku Težu i sručio se na luku i središnji deo grada. Bilo je to kao da se ceo Okean sliva iz svog korita u novo. Silna i visoka voda hrlila je tako brzo da je nekolicina, koja se, srećom, zatekla na konjima, bila prinuđena da se da u galop da bi se dočepala višeg i sigurnijeg mesta i izmakla talasu, za kojim su nailazila još dva, ne znatno manja.

Da li je to Okean, a da nije potpuno ni zinuo, kao što bi mogao, slao nedvosmisleni znak gde će od tada biti njegovo Ušće? Iako je nekad načuo da je zemljotres bio, i da je Okean tada upozorio sve, do Holandije i Mletaka, na šta polaže svoje pravo, B nije bio upućen u potankosti katastrofalnog događaja čiju će živu mapu u njenoj realnoj razmeri 1 : 1, staru i pogužvanu, umeti ipak da očita na licu mesta, na *ušću* koje će krstiti okeanskim. To mi dokazuje, uprkos mojoj priličnoj neverici, da je B na nerazumljiv način, u času svog otkrića, bio u dosluhu sa Okeanom. Okean i on ulivali su se jedan u drugog. Jedva da je to uopšte zamislivo.